

İÇİNDEKİLER

1920-1930	11
1930-1940	41
1940-1950	69
1950-1960	89
1960-1970	111
1970-1980	133
1980-1990	163
1990-2000	191
2000-2010	247
2010-2020	299
2020-2023	363

ÖNSÖZ

“Benim naçiz vücudum bir gün elbet toprak olacaktır. Fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır.”

Mustafa Kemal Atatürk, bu sözü daha “Atatürk” soyadını almadan 16 Haziran 1926’da, İzmir’de kendisine suikast yapılacağını öğrendikten sonra söylemişti.

Atatürk’ün sonsuza dek yaşayacak dediği Cumhuriyet üç haneli rakamlarla tanışıyor.

Cumhuriyet’in 100. yılı kutlu olsun!

1923’te tarih sahnesine çıkan Türkiye Cumhuriyeti’nin temelleri o kadar sağlam atıldı ki, o temellerin her sütünü âdeta her cumhuriyetçi yurttaşın yüreğinden fırlayıp öteki sütunla buluşuyor.

Bunca sütünü ortadan kaldırabilir misiniz?

Bunun için bir milleti tümüyle yok etmeniz gerekir.

Üstelik Atatürk, cumhuriyeti bir kuruma, bir meslek grubuna ya da kesime emanet etmemiş; Türk gençliğine emanet etmiş!

Burada gençliği sadece yaş olarak da algılamamak gerekir. İnsan, damarları kadar sağlıklı, heyecanları kadar gençtir. Türkiye’de Cumhuriyet’i yaşatacak heyecan hep vardı, var olmaya devam edecek.

Cumhuriyet’in 50. yılında ortaokul son sınıf öğrencisiydim. 50. Yıl Marşı hâlâ belleğimdedir. 100. yılın heyecanı beni Cumhuriyet’in 89. yaşında sardı! O yıl Silivri Mahpushanesi’nde idim. Cumhuriyet gazetesindeki köşeyazarlığımı mektupla sürdürüyordum. Cumhuriyet 89’dan 90’a evriliyordu, sonra adım adım 100. yıla! Sonraki on yıl boyunca her fırsatta 100.

yıla göndermeler yaptım. Ve 2023 başladığında, “İşte” dedim, “Ne olursa olsun Cumhuriyet’in 100. yılını kutlayacağımız günlere geldik.”

Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde üç dönem İzmir Milletvekiliği yapmış bir gazeteci-yazar olarak ben, 100. yıla nasıl katılabilirdim?

Yarısına tanıklık ettiğim 100 yılı, araştırmayı, incelemeyi de iş edindim. Her 10 yıl, ülke ve dünya gerçekleriyle birlikte değişik başlangıçlara evriliyordu.

1920’lerde; Kurtuluş Savaşı örgütlenmiş, başarılı, Cumhuriyet ilan edilmiş, devrimler adım adım hazırlanıp topluma mal edilmiş. Lozan’da Sevr yırtılmış, kazanımlar uluslararası meşruiyete ulaşmış.

1930’larda; “yurtta sulh dünyada sulh” ilkesiyle Türkiye Cumhuriyeti kendisini dünyaya kabul ettirmiş, etrafında paktlar oluşturmuş, devrimler kadınları da içine alacak şekilde malolanmış.

1940’larda; Atatürk’ün ardından Cumhuriyet’in yaşayacağı kanıtlanmış. İkinci Dünya Savaşı, Atatürk’ün hazırladığı sürecin devamı olarak Türkiye’nin en az zarar göreceği şekilde atlatılmış. Demokrasinin Atatürk’ün de özlemi olan çok partili yaşamla bütünleşmesi için çaba harcanmış.

1950’lerde, İkinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, çok partili yaşamın kapısını açıp iktidarın seçimle devredilmesi ilkesini başlatmış. Soğuk Savaş ortamında Türkiye tercihini Batı’dan yana yapmış, NATO üyeliği ile taraf olmuş.

1960’lar, yara alan demokrasinin çağı yakalaması çabalarıyla geçmiş. Türkiye, askerlerin demokrasiye müdahalesinin nedenlerini ve sonuçlarını yaşamış. Çağa uygun anayasa çabası harcanmış. Gençlik hareketleri Soğuk Savaş’la boğulmuş.

1970’lerde, anayasa ve özgürlükler ciddi tartışma konusu olmuş. Ordu, parlamentonun açık kalmasını sağlayıp yeni bir düzenle, “bol gelen” anayasayı “daraltmış.” İkinci yarıda büyük

bir iç çatışma ortamına girilmiş, siyaset bunu önleyecek liderliği gösterememiş.

1980’lerde, ordu “emir-komuta zinciri” içinde yönetime bütünüyle el koymuş. Atatürk’ün kurduğu Cumhuriyet Halk Partisi dahil bütün partiler kapatılmış, bütün temel kurumlar yeniden dizayn edilmiş. Bütün askeri müdahaleler gibi bu da “Atatürk’e sığınılarak” yapılmış.

1990’lar, 12 Eylül’ün kuşattığı zincirleri kırmakla, anayasadaki yasakları kaldırmakla geçmiş. Ancak siyasetin sağ ve sol yelpazesinde Türkiye’ye hedef gösterip liderlik edecek partiler, güçlerini birbirine karşı harcamış. Bu ortamdan dini değerleri siyasetin her alanında kullanmaktan çekinmeyen siyasi hareketler yararlanmış. Ordu bu kez duruma daha farklı yöntemlerle müdahale ederken bunun sonuçları 2000’lerde çıkmış.

2000’lerde, bütün önceki müdahalelerde olduğu gibi, millet, önüne sandık konduğunda askerlerin öngördüğü dizayna göre oy vermemiş ve siyasal İslam iki kanatla iktidara ulaşmış. “Önce devlette kadrolaşalım sonra iktidarı alıruz” diyen kanatla, “Ne yapıp edip sandıkla gelelim” diyen kanat zirvede buluşmuş.

2010’larda, devletin zirvesinde buluşan bu iki kanat 12 Eylül 2010 referandumu ile yargıyı Türkiye Cumhuriyeti devletinden almış, kendisine bağlamış. İki kanadın iktidarı paylaşma mücadelesi 15 Temmuz 2016’da çok tehlikeli bir darbe girişimine dönüşmüş. Bu girişimi yapan, “Yurtta sulh konseyi” kurup Atatürk’e öykünmeye kalkarken, onu yenen kanat da genel merkezine dev Atatürk posterini asıp kendi iktidarını yerleştirmeye girişmiş.

İşte her 10 yılın birer paragraflık özeti!

Elinizde tuttuğunuz kitap yukarıdaki her paragrafın geniş açıklamalarından oluşuyor. Türkiye Cumhuriyeti’nin bir asrını olaylar ve gelişmelerle aktarırken elbette kendi yorum ve görüşlerimizi de koyduk. Ancak sözün tamamını okura bıraktık.

Bu kitap sizindir...

Çünkü sizin yaşadığınız toprakların tamamen gerçeklerinin anlatımıdır.

Tarih, toplumların oksijenidir. Ona ne kadar çok sahipse, onu ne kadar iyi bilirse, o kadar sağlıklı yaşar.

Yürekten inancımız şu; bu topraklardaki insanlar, bir arada yaşama kültürünü edindi. Bütün mesele bir arada yaşamanın çağa göre koşullarını oluşturmak ve ortaklaşa üretilen, ortaklaşa kabul edilen hedeflere yürümek.

Bir ülkeyi kimin yönettiği elbette önemlidir. Bir o kadar önemli olan o ülkede kimin yaşadığıdır. Bu ülkenin kalbi en çok Anıtkabir'de atıyorsa, söze buradan başlanacak demektir.

İletişim çağındayız. Medya ilişkin bir çalışmada ürettiğim sözü paylaşmak isterim: Bilmek, haktır!

Evet, bilmek artık en temel insan haklarından biridir.

Atatürk, tanındıkça, bilindikçe büyüyen bir insan. Onu sadece anmak değil, öncelikle anlamak gerekir. 100 yılda ne kadar anladığımızı, ne kadar yol gittiğimizi de bilmek gerekir.

Bilmek gerekir ki, önümüzü görebilelim...

Bilmek gerekir ki, başımıza neler geldiğini, hangi deneyimleri edindiğimizi anlayalım.

Bilmek gerekir ki, Anıtkabir sadece kalplerin attığı değil, aynı zamanda bilincin yükseldiği yer olsun.

İyi okumalar...

MUSTAFA BALBAY

EYLÜL 2023

ANKARA

1920-1930

*Aynı anda hem emperyalist işgale karşı savaş
hem Cumhuriyet'in altyapısını hazırlama
hem cehaletle ve ihanetle mücadele...*

*Lozan'da görüşmeler sürerken ekonomide de tam
bağımsızlık için İzmir İktisat Kongresi...*

*Her biri asırlık mücadeleye
bedel Cumhuriyet Devrimleri...*

Aynı anda hem sürekli esen şiddetli rüzgâr hem uçsuz bucaksız deniz hem bütün dalgalara karşı dayanıklı gemi olunabilir mi?

Soruyu daha somut sormak gerekirse...

Aynı anda hem yedi düvele karşı Kurtuluş Savaşı hem bütün kurumları çökmüş bir imparatorluğun mirasında kuruluş savaşı hem aydınlanma savaşı verilebilir mi?

İşte Mustafa Kemal Atatürk 23 Nisan 1920'de Ankara'da kurduğu Meclis zemininde bu üç savaşı birden verdi.

Birinci savaş, büyük bir komutanlığı ve halk önderliğini...

İkinci savaş, büyük bir devlet adamlığını...

Üçüncü savaş, olağanüstü bir uygarlık birikimi ve çelik bir iradeyi gerektiriyordu...

1920 yılı bütün bu hedeflerin aynı anda, aynı Meclis'te tohumlanmaya başladığı bir sürecin başlangıcı oldu.

Hepsi kafasında tek tek sıraya dizilmişti...

Önce Kurtuluş Savaşı'nın verilmesi gerektiğine yönelik bir irade bütünlüğü sağlandı, bu irade Meclis'te ete kemiğe büründü.

Yeryüzündeki en büyük enerji başarıya inanmaktır. Bu inanç oluştu mu, başarının önündeki engeller aşılır, yollar açılır.

1920'de Mustafa Kemal'in hedeflediği başarıya inananlar ne kadardı?

Sadece şu bile başlı başına yanıtıdır: O yıllarda Osmanlı ordusunun 300'den fazla paşası vardı, bunların içinde Mustafa Kemal'e inananların sayısı 10'un altındaydı!

Ya ordu?

Tümüyle dağıtılmıştı. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından 30 Ekim 1918'de Limni Adası'nın Mondros limanında Agamemnon adlı zırhlıda imzalanan mütareke fiilen Osmanlı İmparatorluğu'nun bittiğini ilan ediyordu. Mondros Mütarekesi'nin başlıca maddeleri arasında ordunun dağıtılması ve tüm silahların toplanması da vardı.

Mondros'un kodlarında bunun daha başlangıç olduğu, imparatorluktan arta kalan tüm toprakların adım adım paylaşılacağı yazılıydı. Başta İstanbul, Ege ve Akdeniz bölgeleri olmak üzere fiili işgaller zaten başlamıştı. Bunun devamında, gerekçeler üretip uluslararası anlaşmalara dayalı paylaşım vardı. Örneğin, Osmanlı yönetimine bırakılan topraklarda herhangi bir isyan olursa müdahale edilecek, işgal edilecekti. Bunun anlamı bütün imparatorluk topraklarının işgale açık hale gelmiş olmasıydı.

Bu kodları iyi okuyan Mustafa Kemal, Anadolu'nun paylaşımı başlamadan emperyalizmi paylamanın planlarını yapmış, hayata geçirmeye başlamıştı.

Tarihte bir ilk deniyordu: Önce Meclis kurulacak, sonra ordu, ardından Meclis yönetiminde Kurtuluş Savaşı, devamında kuruluş ve uygarlığa açılan devrimler...

NİÇİN ANKARA?

27 Aralık 1919'da Dikmen sırtlarından Ankara'ya geldiğinde kendisini karşılayan seğmenlere seslendi:

“Merhaba efeler...”

“Sağ ol paşa hazretleri...”

“Buraya niçin geldiniz?”

“Uğrunda ölmeye, millet yolunda kanımızı akıtmaya geldik.”

“Fikrinizde sabit misiniz?”

“Ant olsun...”

Yanılmadığını gözleriyle de görmüştü. Bilinen üç bin yıllık tarihinde daha önce dört kez başkentlik yapmış Ankara'nın birikimi, yeni ve büyük bir mücadelenin merkezi olmaya uygundu.

Makedonya İmparatoru Büyük İskender, "büyük" unvanını Ankara sınırları içindeki Gordiyon'da almıştı.

Anadolu'ya seferleri olan Roma İmparatoru Sezar, adını kendisinden alan Niksar seferi dönüşü Ankara'dan geçmişti. Kentin Roma hamamı ve Roma tiyatrosu o dönemin uygarlığında yeri olduğuna dair göstergelerdi.

Ankara'nın tarihi ilçelerinden Haymana, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşunu mayalayan, Osman Gazi'nin babası Ertuğrul Gazi'nin annesi Hayme Ana'dan adını alıyordu. Bu topraklarda soluklanıp Söğüt'e varmışlardı.

72 yıl yaşadıktan sonra 1362'de Osmanlı İmparatorluğu topraklarına katılan Ahi Devleti'nin başkenti Ankara idi. Bu dönem Anadolu tarihinin tartışmalı evrelerinden biridir. Mustafa Kemal'e göre 20. yüzyılın cumhuriyet rejimi anlayışına tarihte en yakın olan Ahilerdi. Olabildiğince liyakat vardı, emeğe saygı vardı ve kadınlar vardı. Devletin kurucusu Ahi Evran'ın eşi Fatma Bacı, Bacıyanı Rum teşkilatının başı olarak, Anadolu'da bilinen ilk kadın örgütlenmesini gerçekleştirmişti...

Tarihte ve günümüzde büyük devletler genel olarak başkentlerini ülke sınırının dışından çok zor ulaşılabilecek bir coğrafyada inşa ediyorlardı. Osmanlı İmparatorluğu da İstanbul'un güvenlik hattını Saraybosna'dan çiziyordu. Saraybosna imparatorluk sınırları dışına çıkınca Osmanlı'da da başkentini Anadolu içlerine taşınması tartışılmıştı.

Kızılırmak'la Sakarya'nın arasında, bereketli topraklar üzerinde kurulan Ankara 20. yüzyılın başında, Timur'la Yıldırım Beyazıt arasındaki savaştan 500 yıl sonra bir başka doğu-batı savaşının karargâhı oluyordu.